

Kwaliteitszorg voor praktijkgericht onderzoek aan hogescholens

Daan Andriessen en Tom van Weert

De introductie van onderzoek aan Hogescholen heeft een discussie opgeroepen over het borgen en verbeteren van de kwaliteit van dit onderzoek. Het Ministerie van OC&W eist dat vanaf 2009 een kwaliteitszorgsysteem voor praktijkgericht onderzoek operationeel is. Door de HBO-raad is een Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek vastgesteld dat de kaders stelt voor de kwaliteitszorg. Op een aantal instellingen wordt nader geëxperimenteerd met verschillende invullingen van het zorgsysteem. De inhoudelijke kwaliteit van onderzoek blijft echter nog onderbelicht. In die lacune wil dit artikel voorzien. Ook onderwijsonderzoek kan hiervan profiteren.

Het Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek

De onderzoeksfunctie van hogescholen begint vorm te krijgen. Vanaf 2008 is hiervoor structureel 61,9 miljoen beschikbaar vanuit de begroting van het Ministerie van OCW. Dat is een hoop geld, dus het Ministerie heeft behoefte aan informatie over de wijze waarop lectoraten bijdragen aan onderwijs en innovatie. Daarom moet vanaf 2009 een kwaliteitszorgsysteem voor praktijkgericht onderzoek aan hogescholen operationeel zijn. Er is door de HBO-raad een 'Brancheprotocol Kwaliteitszorg Onderzoek' (BKO) vastgesteld; een afspraak tussen alle hogescholen die de kaders stelt voor de kwaliteitszorg.

Het Brancheprotocol geeft in de eerste plaats zeven kenmerken van onderzoek dat aan hogescholen wordt verricht en hanteert voor dat onderzoek de naam 'praktijkgericht onderzoek'. Vervolgens stelt het protocol dat iedere HBO-instelling moet beschikken over een intern kwaliteitszorgstelsel. Binnen dit stelsel moet ieder lectoraat minstens eens in de zes jaar worden beoordeeld. Het protocol eist dat bij die evaluatie ten minste naar acht kenmerken wordt gekeken:

1. De inbedding van het onderzoek binnen de instelling.
2. Doorwerking van de activiteiten in curricula.
3. Doorwerking van het onderzoek op het gebied van professionalisering van de docenten.
4. Samenwerkingsverbanden met instellingen van hoger onderwijs en onderzoek.
5. Samenwerkingsverbanden met bedrijven of instellingen.
6. Evaluatie van het onderzoeksprofiel van de onderzoekseenheid op het gebied van methoden en technieken.
7. Resultaten op het gebied van kennisoverdracht.
8. Financiële resultaten.

Tot slot stelt het Brancheprotocol dat de interne kwaliteitszorgsystemen van de hogescholen minimaal eens in de zes jaar worden geëvalueerd en gevalideerd door een op te richten de Validatiecommissie Kwaliteitszorg Onderzoek.

Ontbreken inhoudelijke criteria

Op een aantal HBO-instellingen wordt geëxperimenteerd met verschillende invullingen van het zorgsysteem binnen de kaders van het vastgestelde protocol. Het valt ons op dat de inhoudelijke kwaliteit van onderzoek in deze systemen vaak onderbelicht blijft. Ook het Brancheprotocol zelf geeft slechts aan dat het onderzoek "methodologisch verantwoord" dient te zijn. De kwaliteitszorgsystemen waarmee nu wordt geëxperimenteerd bevatten veelal wel *prestatiecriteria* voor de kenniskring als geheel en soms ook *randvoorwaardelijke criteria* die gaan over de aanwezigheid van de juiste organisatorische randvoorwaarden voor goed onderzoek. Echter, *inhoudelijke criteria* ontbreken. Hogescholen hebben nog geen onderzoekstraditie dus er bestaan nog geen impliciete of expliciete kwaliteitsstandaarden. Ook zijn veel HBO-onderzoekers beginnende onderzoekers die nog niet goed weten wanneer hun werk goed is. Zij hebben behoefte aan expliciete criteria voor hun onderzoek en aan suggesties welke maatregelen zij kunnen nemen tijdens het onderzoek om te zorgen dat de resultaten na afloop van voldoende kwaliteit zijn. De academische onderzoekstraditie is vele malen ouder en in de meeste vakgebieden is er dan ook een impliciete en soms ook expliciete wijze van werken ontstaan waaraan iedere onderzoeker zijn onderzoek toetst. Universiteiten hebben tevens een Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening opgesteld waarin de criteria zorgvuldigheid, betrouwbaarheid, controleerbaarheid, onpartijdigheid en onafhankelijkheid centraal staan. Het kan echter preciezer, zoals het werk van Oost en Markenhof (2002) aantoonde. Voor de verdere professionalisering van het onderzoek is volgens ons een diepergravende discussie nodig over de inhoudelijke kwaliteit van onderzoek. Voor een adequate inhoudelijke kwaliteitszorg is het in onze ogen nodig de werkwijze van onderzoek expliciet te maken, evenals de kwaliteitscriteria die gelden voor de stappen in het onderzoeksproces en het onderzoeksresultaat.

In dit artikel doen wij een voorzet voor een inhoudelijke kwaliteitszorgsysteem met een bijbehorende set kwaliteitscriteria voor hoogwaardig praktijkgericht onderzoek. De onderzoeker kan deze criteria tijdens een onderzoeksproject zelf gebruiken om te zorgen dat het eindresultaat van voldoende kwaliteit is. Dat gebeurt tijdens validaties en kwaliteitsreviews waarin de onderzoeker door respectievelijk klanten en experts geholpen wordt bij het verbeteren van het onderzoek.

Model van praktijkgericht onderzoek

Wij starten onze bijdrage met het presenteren van een model voor praktijkgericht onderzoek. Dit model gebruiken wij vervolgens om een aantal inhoudelijke kwaliteitscriteria te benoemen en passende activiteiten te ontwikkelen die ervoor kunnen zorgen dat onderzoeksprocessen en -resultaten de noodzakelijke kwaliteit hebben. Er is een groot aantal

onderzoeksmethodologieën beschikbaar die in praktijkgericht onderzoek aan het HBO gebruikt kunnen worden. Op hoger abstractieniveau kristalliseren zich echter specifieke kenmerken uit.

Een eerste kenmerk van praktijkgericht onderzoek is dat de vraagstellingen uit de beroepspraktijk komen en dat nieuwe kennis min of meer direct ten goede komt aan die praktijk. Een tweede kenmerk is dat in dit praktijkgericht onderzoek globaal een aantal fasen en stappen kunnen worden onderscheiden (zie ook Tabel 1): een Voorbereidende fase waarin onderzoeksvraag, aanpak en beoogd resultaat worden geconcretiseerd; een Uitvoeringsfase waarin, mogelijk in een evolutionaire aanpak, uitvoering wordt gegeven aan de geplande onderzoeksactiviteiten; en een Opleveringsfase waarin onderzoeksresultaat en verantwoording worden opgeleverd.

Een derde kenmerk is dat in praktijkgericht onderzoek veelal tegelijkertijd wordt gewerkt aan het direct verbeteren van de praktijk en aan het ontwikkelen van nieuwe, transfererbare kennis. Deze twee activiteiten lopen vaak door elkaar heen maar hebben wel een verschillende dynamiek. Bij het verbeteren van de praktijk in concrete gevallen staat de onderzoeker met zijn voeten in de modder van de empirie en moet hij rekening houden met de complexiteit die deze met zich mee brengt. Zijn oplossingen moeten houdbaar én duurzaam zijn, terwijl de omstandigheden niet altijd zijn te beheersen, zoals bij een wetenschappelijk experiment wenselijk is. Bij het ontwikkelen van kennis is veel meer een afstandelijke en reflectieve houding vereist en moet worden voldaan aan wetenschappelijke eisen. Dit betekent dat bij praktijkgericht onderzoek de onderzoeker tegelijkertijd moet werken aan het realiseren van twee kwaliteiten: de maatschappelijke zowel als de wetenschappelijke kwaliteit. Wij hebben ervaren dat het aanbeveling verdient deze twee activiteiten in praktijkgericht onderzoek te onderscheiden in twee niveaus. Het eerste niveau, de 'praktijkstroom', is het niveau van het individuele probleemgeval: het concrete probleem in de concrete praktijksituatie. Het tweede niveau, de 'kennisstroom', is het niveau van generieke kennisontwikkeling waarin wordt gekeken welke kennis de ervaring in individuele gevallen oplevert die transferbaar is naar andere situaties. In beide stromen wordt planmatig en systematisch gewerkt volgens bovenstaande fasen. Eindresultaat van de praktijkstroom is een praktijkoplossing die valide moet zijn en die het probleem adequaat aanpakt. Eindproduct van de kennisstroom is nieuwe kennis. Dit is veelal prescriptieve kennis met een generiek karakter waarmee anderen (professionals, studenten) in vergelijkbare situaties vergelijkbare problemen de baas kunnen.

In onderzoek waarin oplossingen voor problemen worden ontworpen en getest, zoals bij ontwerpgericht onderzoek (Andriessen, 2007), zijn beide niveaus van onderzoek heel herkenbaar. Bij dit type onderzoek gaat het in de kennisstroom in de voorbereidende fase om het maken van een onderzoeksplan waarin een kennisprobleemstelling en onderzoeksplan wordt uitgewerkt. In de praktijkstroom bestaat de voorbereidende fase bij iedere casus om een offerte waarin wordt aangegeven wat het praktijkprobleem is van de klant en wat de onderzoeker voor die klant gaat betekenen. In de kennisstroom bestaat de uitvoeringsfase voornamelijk uit het verzamelen en analyseren van data. In de praktijkstroom bestaat de uitvoering bij iedere casus uit het uitvoeren van allerlei advies- en implementatieactiviteiten. Het opleveren van de resultaten betreft in de kennisstroom het formuleren van het antwoord op de kennisprobleemstelling en het schrijven van een onderzoeksverslag of artikel. De praktijkstroom wordt vaak afgerond met een adviesrapport.

Het borgen van inhoudelijke kwaliteit bij praktijkgericht onderzoek

Wat kan een onderzoeker gedurende het onderzoek doen om te zorgen dat in de praktijkstroom de maatschappelijke kwaliteit en in de kennisstroom de wetenschappelijke kwaliteit worden geborgd? Wij stellen drie activiteiten voor:

1. Zoveel mogelijk gebruik maken van reeds *beschikbare kennis*.
2. Regelmatig bij opdrachtgever en gebruikers *valideren* dat het resultaat de goede kant op gaat.
3. Regelmatig *reviewen* of de aanpak en het resultaat voldoen aan een aantal expliciet geformuleerde kwaliteitscriteria.

Gebruik maken van *beschikbare kennis* betekent het raadplegen van experts en grondige literatuurstudie. Zie bijvoorbeeld Tranfield, Denyer, en Smart (2003) voor de aanpak van een systematische literatuurstudie. Onder *valideren* verstaan wij een proces waarmee wordt nagegaan dat daadwerkelijk aan de behoefte van de *specifieke omgeving* tegemoet wordt gekomen: er wordt geverifieerd dat de probleemstelling en het beoogde resultaat haalbaar zijn en gewenst worden door de mensen in de praktijkcontext. Validiteit garandeert dat je niet alleen een 'oplossing' hebt, maar ook één die werkt. Als resultaat of oplossing valide zijn, dan is er nog de vraag of het resultaat deugt, kwaliteit heeft. Hoe moet dat worden vastgesteld? Iets kan bijvoorbeeld prima werken in de praktijkcontext, maar ethisch niet toelaatbaar of niet duurzaam zijn. Geregelde *reviews* moeten die kwaliteit garanderen. Dan zijn expliciete kwaliteitskenmerken nodig waartegen gereviewd kan

Tabel 1 Praktijkstroom en kennisstroom bij ontwerpgericht onderzoek

Fase	Voorbereiding				Uitvoering	Oplevering	
	Vraag	Aanpak	Beoogd resultaat	Document		Werkwijze	Resultaat zelf
Kennisstroom	Kennisprobleemstelling	Aanpak kennisprobleem	Beoogd antwoord	Onderzoekplan	Onderzoekactiviteiten	Antwoord	Onderzoekverslag
Praktijkstroom	Praktijkprobleemstelling	Aanpak praktijkprobleem	Beoogde praktijkoplossing	Offerte	Advies en implementatie activiteiten	Praktijkoplossing	Adviesrapport

worden. Deze criteria moeten operationeel inhoud geven aan het begrip kwaliteit. Operationeel betekent dat ze zo zijn geformuleerd dat je weet waar verbeteringen mogelijk zijn als aan een kwaliteitscriterium niet wordt voldaan. Op dat moment worden verbeteracties ondernomen.

Expliciete kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek

Zoals hierboven aangegeven zijn er expliciete criteria nodig voor het onderzoeksproces en -resultaat. Binnen het project 'Ontwerpgerichte kennisontwikkeling; Praktijkonderzoek door studenten en docenten', dat indertijd is gefinancierd door de Digitale Universiteit, is een aanzet gemaakt tot het formuleren van kwaliteitscriteria voor ontwerpgericht praktijkonderzoek (zie Tabel 2). De criteria zijn mede gebaseerd op het werk van Heinze Oost (Oost, 1999; Oost & Markenhof, 2002; Oost, 2002a; Oost, 2002b; Oost, 2004). Ze zijn gekoppeld aan de stromen en fasen van praktijkonderzoek, zoals in Tabel 1 aangegeven. De kwaliteitscriteria zijn voor beide stromen gelijk; ze worden echter verschillend geoperationaliseerd.

Op basis van de verschillende functies van een (wetenschappelijke) onderzoeksprobleemstelling komen Oost en Markenhof (2002) tot kwaliteitskenmerken waarbij de aanname is dat de kwaliteit van de probleemstelling in hoge mate de kwaliteit van het wetenschappelijk resultaat bepaalt. Deze kwaliteitskenmerken zijn:

- *Inhoudelijke verankering*: de probleemstelling is verankerd in de (inter)disciplinaire context.
- *Relevantie*: het theoretisch en/of het maatschappelijk belang van een antwoord op de gestelde vraag is groot.
- *Precisie*: de probleemstelling is precies geformuleerd, gegeven het exploratieve of toetsende karakter.
- *Methodische herkenbaarheid*: de formulering van de probleemstelling sluit duidelijk op een onderzoeksfunctie aan.
- *Consistentie*: vraag, discipline, reden, strategie en antwoord zijn goed op elkaar afgestemd.
- Er is nog een kwaliteitseis die voortkomt uit de noodzaak van kritische beoordeling door derden: *expositie* (vraag, discipline, reden, strategie en antwoord zijn toegankelijk voor anderen en dus kritisch te beoordelen).

Op basis van het bovenstaande geven Oost en Markenhof (2002) en Oost (2004) criteria voor een compleet onderzoeksplan: een *afgebakende* probleemstelling; een theoretisch kader dat inhoudelijk is *verankerd* in het probleemgebied; verantwoording van de *relevantie*; een omschrijving van de oplossing die *precies* is; een duidelijke en *functionele*

methode; en *literatuur*. Verder is dit onderzoeksplan *goed gecommuniceerd* en *consistent*. Ook voor de uitvoering van onderzoek geeft Oost (2002b; 2004) criteria: *controleerbaar*; *vakkundig*; *logisch*; *valide*; *betrouwbaar*; en *adequaat*. Deze kwaliteitskenmerken van wetenschappelijk onderzoek zijn volgens ons ook van toepassing op praktijkgericht onderzoek. Maar dit type onderzoek moet daarnaast rekening houden met de eisen die de praktijk stelt. Die praktijk is immers vooral geïnteresseerd in daadwerkelijke, duurzame oplossing van de ervaren problematiek in de eigen situatie. Tevens moet de uiteindelijk ontwikkelde kennis in deze praktijk *toepasbaar* zijn. De kennisontwikkeling is daarmee innig verbonden met de ontwikkeling van een daadwerkelijke oplossing. Dit betekent dat bovenstaande criteria moeten worden aangevuld met de criteria *haalbaarheid* en *duurzaamheid*.

In een praktijksituatie is de haalbaarheid van een aanpak en/of een oplossing cruciaal. In de traditionele aanpak van wetenschappelijk onderzoek wordt er vanuit gegaan dat het onderzoek haalbaar is als er een goed onderzoeksdesign is en de fasering in de tijd expliciet is gemaakt. Het is dan aan de onderzoeker om het design uit te voeren. In de praktijk wordt de haalbaarheid echter sterk bepaald door allerlei factoren in de praktijksituatie: de omgeving, de mensen (wat ze kunnen, de hoeveelheid tijd die ze hebben, hun motivatie), de cultuur, de infrastructuur, de wijze van leiding geven, et cetera. Ook is een reële vraag of de aanpak te doen is voor de projectuitvoerders; sommige projecten vragen kwaliteiten die gewoon niet bij de uitvoerders aanwezig zijn.

Een tweede praktisch kwaliteitscriterium is *duurzaamheid*. In de veranderende praktijk van de kennissamenleving is duurzaamheid een 'must'. Niemand zit te wachten op een zogenaamde oplossing die morgen verouderd is of die nieuwe problemen blijkt te genereren. Wij zien het criterium van duurzaamheid als onderdeel van het kenmerk *adequaat*.

Deze vijftien kwaliteitscriteria vormen de basis van een inhoudelijk beoordelingskader voor praktijkgericht onderzoek. Dit kader is veel specifiekere dan de Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening en is bovendien toegespitst op praktijkgericht onderzoek. Daarbij komt dat de criteria verschillend worden geoperationaliseerd voor respectievelijk de kennisstroom en de praktijkstroom. Een door ons voorgestelde operationalisatie van deze vijftien inhoudelijke kwaliteitscriteria staat in Tabel 3. Meer informatie is beschikbaar op de website: <https://www.surfgroepen.nl/sites/Ontwerpprojecten/>.

De interpretatie van de kwaliteitscriteria binnen de kennisstroom van het onderzoek loopt in grote lijnen parallel

Tabel 2 Kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek

Stap	Voorbereiding				Uitvoering	Oplevering	
Aspect	Vraag	Aanpak	Beoogd resultaat	Document	Werkwijze	Resultaat zelf	Document
Criteria	Afgebakend Relevant Verankerd	Duidelijk & Functioneel Haalbaar	Precies	Volledig Logisch consistent Goed gecommuniceerd	Controleerbaar Vakkundig Betrouwbaar	Valide Adequaat	Volledig Logisch consistent Goed gecommuniceerd

aan die van Oost en Markenhof (2002) en Oost (2004). Voor kennisontwikkeling is het van belang dat het onderzoek is ingebed in het betreffende wetenschappelijke kennisdomein, dat de probleemstelling goed is afgebakend en de vraag vanuit een wetenschappelijk perspectief relevant is. Het onderzoeksontwerp moet duidelijk zijn en functioneel voor het beantwoorden van de probleemstelling. Het beoogde type resultaat dient vooraf precies te worden geformuleerd. Het onderzoeksplan moet volledig zijn, logisch consistent en voldoen aan alle normen voor bronvermelding en andere aspecten van goede communicatie. De uitvoering dient controleerbaar, vakkundig, betrouwbaar en logisch te zijn terwijl het resultaat van het onderzoek valide en adequaat moet zijn.

Interessanter is het te kijken hoe deze criteria uitwerken voor de praktijkstroom. De advies- en implementatieactiviteiten die in de praktijkstroom plaatsvinden zijn immers uniek voor praktijkgericht onderzoek. Binnen een individuele casus wordt samen met de klant een praktijkprobleemstelling ontwikkeld waarin wordt vastgelegd wat er precies veranderd dient te worden. Deze praktijkprobleemstelling moet net als de kennisprobleemstelling *afgebakend, relevant* en *verankerd* zijn. Alleen wil *afgebakend* hier zeggen dat de diagnose van het probleem duidelijk is, de gewenste situatie duidelijk is en de methode om gewenste situatie te krijgen ook duidelijk is. *Relevant* betekent hier onder meer dat daadwerkelijk een situatie wordt beschreven die problematisch is, dat de beoogde oplossing voldoende uitgebreid

Tabel 3 Operationalisatie van kwaliteitscriteria voor praktijkgericht onderzoek in het HBO

Fase	Voorbereiding				Uitvoering	Oplevering	
Criteria	Vraag	Aanpak	Beoogd resultaat	Document	Uitvoering	Resultaat zelf	Document
	<ul style="list-style-type: none"> Afgebakend Relevant Verankerd 	<ul style="list-style-type: none"> Duidelijk & Functioneel Haalbaar 	<ul style="list-style-type: none"> Precies 	<ul style="list-style-type: none"> Volledig Logisch consistent Goed gecommuniceerd 	<ul style="list-style-type: none"> Controleerbaar Vakkundig Betrouwbaar 	<ul style="list-style-type: none"> Valide Adequaat 	<ul style="list-style-type: none"> Volledig Logisch consistent Goed gecommuniceerd
Kennisstroom	<p>Kennisprobleemstelling <i>Afgebakend</i></p> <ul style="list-style-type: none"> gebaseerd op inperking van uit de thematiek <p><i>Relevant</i></p> <ul style="list-style-type: none"> vraag is nog niet beantwoord is de moeite van het beantwoorden waard het antwoord heeft een optimaal bereik <p><i>Verankerd</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ingebed in kennisgebied en de thematiek geeft inzicht in de inhoudelijke keuzes en vooronderstellingen 	<p>Aanpak kennisprobleem <i>Duidelijk & Functioneel</i></p> <ul style="list-style-type: none"> is uitgewerkt in een onderzoeksstructuur en daarna in een onderzoeksdesign het design is functioneel voor het vinden van het antwoord <p><i>Haalbaar</i></p> <ul style="list-style-type: none"> is haalbaar binnen de tijd, capaciteit, expertise, budget en doorlooptijd is haalbaar in de gegeven context 	<p>Beoogd antwoord <i>Precies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> oplossingsdomein is duidelijk aangegeven onafhankelijke en afhankelijke variabelen zijn duidelijk de relatie tussen variabelen is duidelijk waarneming variabelen is duidelijk 	<p>Onderzoeksplan <i>Volledig</i></p> <ul style="list-style-type: none"> bevat alle noodzakelijke elementen <p><i>Logisch consistent</i></p> <ul style="list-style-type: none"> de elementen zijn niet strijdig geen redeneerfouten geen onzakelijke argumenten geen gegoochel met betekenissen <p><i>Goed gecommuniceerd</i></p> <ul style="list-style-type: none"> geeft helder en inzichtelijk informatie over de elementen goede vormgeving goede stijl 	<p>Onderzoeksactiviteiten <i>Controleerbaar</i></p> <p>De uitvoering is:</p> <ul style="list-style-type: none"> compleet gedetailleerd transparant <p><i>Vakkundig</i></p> <p>De uitvoering is:</p> <ul style="list-style-type: none"> resultaateffectief kenniseffectief efficiënt toelaatbaar <p><i>Betrouwbaar</i></p> <p>De uitvoering is niet ongewenst beïnvloed door:</p> <ul style="list-style-type: none"> voorgeschiedenis of gesteldheid van de uitvoerder toestand van de organisatie rondom hen onvolkomenheden toevallige tijdstip 	<p>Antwoord <i>Valide</i></p> <ul style="list-style-type: none"> doet recht aan de gebruikte concepten, verklaringsregels en generaliseringsregels <p><i>Adequaat</i></p> <ul style="list-style-type: none"> geeft antwoord op probleemstelling en deelvragen 	<p>Onderzoeksverslag <i>Volledig</i></p> <ul style="list-style-type: none"> inhoudelijke ordening goede probleemstelling goede argumentatie vakinhoudelijk juist <p><i>Logisch consistent</i></p> <ul style="list-style-type: none"> de elementen zijn niet strijdig geen redeneerfouten geen onzakelijke argumenten geen gegoochel met betekenissen <p><i>Goed gecommuniceerd</i></p> <ul style="list-style-type: none"> geeft helder en inzichtelijk informatie over de elementen goede vormgeving goede stijl
Praktijkstroom	<p>Praktijkprobleemstelling <i>Afgebakend</i></p> <ul style="list-style-type: none"> diagnose van het probleem is duidelijk gewenste situatie is duidelijk methode om gewenste situatie te krijgen is duidelijk <p><i>Relevant</i></p> <ul style="list-style-type: none"> beschrijft daadwerkelijk problematische situatie oplossing is voldoende uitgebreid om substantiële bijdrage te leveren oplossing maatschappelijk / praktisch de moeite waard <p><i>Verankerd</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ingebed in probleemgebied en thematiek geaccepteerd door de klant geeft inzicht in de inhoudelijke keuzes en vooronderstellingen in diagnose deze inhoudelijke keuzes en vooronderstellingen zijn verantwoord 	<p>Aanpak praktijkprobleem <i>Duidelijk & Functioneel</i></p> <ul style="list-style-type: none"> activiteiten en mijlpaalresultaten expliciet activiteiten ondergebracht in een logische structuur aanpak functioneel voor oplossing <p><i>Haalbaar</i></p> <ul style="list-style-type: none"> aanpak haalbaar gegeven de tijd, capaciteit, expertise, budget en doorlooptijd aanpak haalbaar gegeven de context waarin het probleem moet worden opgelost oplossing acceptabel voor de klant 	<p>Beoogde praktijkoplossing <i>Precies</i></p> <ul style="list-style-type: none"> duidelijk welke interventies zijn gepland duidelijk waarom wordt verwacht dat deze interventies tot een oplossing leiden 	<p>Offerte <i>Volledig</i></p> <ul style="list-style-type: none"> offerte bevat de noodzakelijke elementen <p><i>Logisch consistent</i></p> <ul style="list-style-type: none"> de elementen zijn niet strijdig geen redeneerfouten geen onzakelijke argumenten geen gegoochel met betekenissen <p><i>Goed gecommuniceerd</i></p> <ul style="list-style-type: none"> geeft helder en inzichtelijk informatie over de elementen goede vormgeving goede stijl 	<p>Onderzoeksactiviteiten <i>Controleerbaar</i></p> <p>De uitvoering is:</p> <ul style="list-style-type: none"> compleet gedetailleerd transparant, duidelijk gecommuniceerd <p><i>Vakkundig</i></p> <p>De uitvoering is:</p> <ul style="list-style-type: none"> resultaateffectief kenniseffectief efficiënt toelaatbaar <p><i>Betrouwbaar</i></p> <p>De uitvoering is niet ongewenst beïnvloed door:</p> <ul style="list-style-type: none"> voorgeschiedenis of gesteldheid van de uitvoerder toestand van de probleemsituatie onvolkomenheden toevallige tijdstip 	<p>Praktijkoplossing <i>Valide</i></p> <p>Gevonden oplossing:</p> <ul style="list-style-type: none"> wordt geaccepteerd in probleemcontext is acceptabel in het praktijkdomein <p><i>Adequaat</i></p> <p>Gevonden oplossing:</p> <ul style="list-style-type: none"> levert een daadwerkelijke oplossing is verankerd in de probleemsituatie is toelaatbaar en duurzaam 	<p>Rapport <i>Volledig</i></p> <ul style="list-style-type: none"> rapport bevat de noodzakelijke elementen zodanig gedocumenteerd dat de klant zelf verder kan <p><i>Logisch consistent</i></p> <ul style="list-style-type: none"> de elementen zijn niet strijdig geen redeneerfouten geen onzakelijke argumenten geen gegoochel met betekenissen <p><i>Goed gecommuniceerd</i></p> <ul style="list-style-type: none"> geeft helder en inzichtelijk informatie over de elementen goede vormgeving goede stijl

is om substantiële bijdrage te leveren en dat de oplossing praktisch de moeite waard is. *Verankerd* betekent dat de praktijkprobleemstelling door de opdrachtgever en door de bredere praktijk wordt geaccepteerd.

De aanpak die de onderzoeker voor de betreffende casus kiest moet *duidelijk* en *functioneel* zijn. Dit betekent dat de klant inzicht krijgt welke stappen de onderzoeker voor hem gaat zetten en hoe die stappen gaan leiden tot de oplossing van zijn probleem. De aanpak moet *haalbaar* zijn wat betekent dat hij te doen is gegeven de beschikbare tijd, capaciteit, expertise, budget en doorlooptijd maar ook dat hij haalbaar is binnen de betreffende probleemcontext. Ook dient de oplossing voor de klant acceptabel te zijn. De beoogde oplossing dient zo *precies* mogelijk geformuleerd te zijn. De onderzoeker moet aangeven welke interventies hij verwacht te moeten plegen, waarbij uiteraard tijdens het case-onderzoek kan blijken dat andere interventies nodig zijn.

Dit alles wordt vaak vastgelegd in offertes of voorstellen aan een klant of opdrachtgever die uiteraard net als een onderzoeksplan *volledig*, *logisch consistent* en *goed gecommuniceerd* moeten zijn. De operationalisatie van de criteria voor de uitvoering van het onderzoek zijn voor de praktijkstroom vrijwel hetzelfde als die voor de kennisstroom. De criteria voor het resultaat van de praktijkstroom, *valide* en *adequaat* behoeven voor de praktijkstroom echter een andere operationalisatie. *Valide* betekent in de context van het ontwikkelen van praktijkoplossingen dat deze oplossing wordt geaccepteerd door de direct betrokkenen en tevens acceptabel is binnen de betreffende beroepspraktijk. *Adequaat* betekent in deze context dat de oplossing daadwerkelijk een oplossing biedt en niet slechts symptoombestrijding is, dat hij verankerd is, zodat de klant er zelf mee aan de slag kan en niet afhankelijk blijft van de onderzoeker, en dat hij ethisch toelaatbaar is en duurzaam. Wij hebben deze set van criteria inmiddels toegepast in een aantal onderzoeken van zowel HBO-docenten als studenten. Ze blijken een waardevol hulpmiddel te zijn, zowel om de onderzoekers inzicht te geven in waar zij op moeten letten bij het plannen en uitvoeren van het onderzoek als bij het reviewen van onderzoek.

Discussie en conclusie

De lopende discussie over kwaliteitszorgsystemen voor onderzoek in het HBO moet worden aangevuld met een discussie over het borgen én verbeteren van de inhoudelijke kwaliteit van onderzoek. De noodzakelijke transparantie vereist een structurering van het praktijkgerichte onderzoeksproces gekoppeld aan inhoudelijke kwaliteitscriteria. Dergelijke criteria zijn af te leiden van criteria die binnen meer traditioneel wetenschappelijk onderzoek worden gehanteerd (zoals bijvoorbeeld samengevat in het werk van Heinze Oost). Het praktijkgerichte karakter van onderzoek in het HBO vereist echter dat deze criteria worden uitgebreid met criteria die de onderzoeker helpen bij het verbeteren van de praktijk. Ook dienen ze voor de advies- en implementatieactiviteiten die de onderzoeker in concrete gevallen uitvoert op een andere manier te worden geoperationaliseerd. Het bijbehorende inhoudelijke kwaliteitszorgsysteem bestaat uit het mobiliseren van *bestaande kennis*, het periodiek houden van *validaties* met klant en gebruikers, en van *reviews* met inhoudelijke experts om de kwaliteit van het onderzoek te verbeteren. Een dergelijk praktisch en op inhoud gericht systeem is een noodzakelijke voorwaarde om het onderzoek in het HBO op een kwalitatief goed niveau te krijgen en te houden.

Praktijk

Een voorbeeld uit de praktijk van stedelijke vernieuwing

Voor het terrein van een oude veevoederfabriek is een integrale gebiedsontwikkeling gepland, waarin plaats is voor 200 woningen, een bibliotheek, horecavoorzieningen en ontsluiting. De gebouwen op het terrein staan op een monumentenlijst. Op het terrein zijn culturele initiatieven ontwikkeld. De praktijkvraag: is integratie van aanwezige culturele functies in het plan haalbaar, hetzij in bestaande bebouwing, hetzij in een multifunctioneel gebouw? De kennisvraag: is het zo dat door 'meenemen' van verschillende scenario's in de planvorming een 'rijker' plan ontstaat met meer draagvlak? Voor de beantwoording van de praktijkvraag wordt een plan van aanpak gemaakt. En daarnaast een onderzoeksplan voor de kennisvraag. Beide plannen moeten 'met elkaar sporen', zodat advisering en onderzoek elkaar niet dwarszitten, maar versterken. De plannen worden gevalideerd met respectievelijk praktijkopdrachtgever en onderzoeksopdrachtgever. Daarna worden beide plannen door inhoudelijke experts gereviewd op de volgende criteria. Vraag: *Afgebakend, Relevant, Verankerd*. Aanpak: *Duidelijk, Functioneel*. Beoogd resultaat: *Precies*. Plan als document: *Volledig, Consistent, Goed gecommuniceerd*. De review leidt tot voorstellen voor verbetering die door de adviseur/on onderzoeker worden uitgevoerd. Dan gaat de adviseur/on onderzoeker aan de slag: *Controleerbaar, Vakkundig, Betrouwbaar en Logisch*. De werkwijze en de resultaten worden weer door opdrachtgevers en andere betrokkenen gevalideerd en door inhoudelijke experts gereviewd. Voor de resultaten geldt dat deze *Valide* en *Adequaat* moeten zijn. Voor het beantwoorden van de kennisvraag geldt overigens: één casus is geen casus; de kennisvraag kan pas afdoende worden beantwoord als in een behoorlijk aantal casussen gebleken is dat door meenemen van meerdere scenario's een rijker plan ontstaat met meer draagvlak.

Personalia

Daan Andriessen is lector Intellectual Capital aan Hogeschool INHOLLAND.

Tom van Weert is zelfstandig adviseur en emeritus-lector ICT & Hoger Onderwijs aan de Hogeschool Utrecht.

Literatuur

- Andriessen, D. (2007). Onderzoekmethodologie in het HBO. *Onderzoek van Onderwijs*, 36(4), 97-99.
- Oost, H. (1999). *De kwaliteit van probleemstellingen in dissertaties (The quality of research problems in dissertations)*. Doctoral dissertation. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Oost, H. (2002a). *Een onderzoek rapporteren*. Baarn: HB Uitgevers.
- Oost, H. (2002b). *Een onderzoek uitvoeren*. Baarn: HB Uitgevers.
- Oost, H. (2004). *Een onderzoek begeleiden*. Baarn: HB Uitgevers.
- Oost, H. & Markenhof, A. (2002). *Een onderzoek voorbereiden*. Baarn: HB Uitgevers.
- Tranfield, D., Denyer, D., & Smart, P. (2003). Towards a Methodology for Developing Evidence-Informed Management Knowledge by Means of Systematic Review. *British Journal of Management*, 14, 207-222.